

ปรมาตถธรรม (๙)

สุภีร์ ทุมทอง

๒๕ มกราคม ๒๕๖๑

ปรหมัตถธรรม ๔

- (๑) จิต ๘๙ หรือ ๑๒๑
- (๒) เจตสิก ๕๒
- (๓) รูป ๒๘
- (๔) นิพพาน

รูปปรมาตม์

รูปปรหมัตถ์

จตุตถาริ มหาภูตานิ จตุณฺณนญจ มหาภูตานิ อุปาทาย รูปญเจติ
ทฺวิธํ เจตํ รูปํ เอกาทสวิธเณ สงฺคหํ คจฺฉติ. กถํ.
ปจฺจิธาตุ อาโปธาตุ เตโชธาตุ วาโยธาตุ จ มหาภูตรูปนฺนาม,
จกฺขุ โสถํ ฆมานํ ชิวหา กาโย จ ปสาทรูปนฺนาม,
รูปํ สทฺโท คนฺโธ รโส อาโปธาตุวิวชฺชิตภุตตฺตยสงฺขาตํ
โผฏฺฐพฺพญจ โคจรรูปนฺนาม,
อิตฺถตฺตํ ปุริสตฺตญจ ภาวรูปนฺนาม,
หทยวตฺถุ หทยรูปนฺนาม,

รูปปรหมัตถ์

หทยวตถุ หทยรูปนนาม,
ชีวิตินุทริยํ ชีวิตรูปนนาม,
กวจิงกาโร อาหาโร อาหารรูปนนาเมติ จ
อฏฐารสวิธํ เจตํ รูปํ สภาवरूपํ สลกขณรูปํ
นิปพนนรูปํ รูปรูปํ สมมสนรูปนติ จ สงขยํ คจจติ.

รูปปรหมัตถ์

อากาสธาตุ ปริจเฉทรูปนนาม,
กายวิณฺณตฺติ วจีวิณฺณตฺติ วิณฺณตฺติรูปนนาม,
รูปสฺส ลหฺตฺตา รูปสฺส มุทุตฺตา รูปสฺส กมฺมณฺณตฺตา
วิณฺณตฺติทฺวยณฺจ วิการรูปนนาม,
รูปสฺส อฺปจโย รูปสฺส สนฺตติ รูปสฺส ชรตฺตา
รูปสฺส อนิจฺจตฺตา ลกฺขณรูปนนาม.

รูปปรหมัตถ์

สภาวรूप, สลักขณรูป, นิปผันนรูป, รูปรูป, สัมมสนรูป มี ๑๘ รูป

มหาภูตรูป ๔ = ปฐวี อาโป เตโช วาโย

ปสาทรูป ๕ = จักขุปสาท โสตปสาท ฆานปสาท ชิวหาปสาท กายปสาท

โคจรรูป ๔ = รูป สัทท คันธ รส

ภาวรूप ๒ = อิตถัตตะ ปุริสัตตะ

หทยรูป ๑ = หทยวัตถุ

ชีวีตรูป ๑ = ชีวิตินทริย์

อาหารรูป ๑ = กพฬีการหาร

รูปปรหมัตถ์

อสภาวรูป, อสลักขณรูป, อนิพผันนรูป,
อรูปรูป, อสัสมสนรูป มี ๑๐ รูป

ปริจเฉทรูป ๑ = อากาสธาตุ

วิญญูติรูป ๒ = กายวิญญูติ วิจิวิญญูติ

วีการรูป ๓ = ลหุตา มุทุตา กัมมัณญูตา

ลักขณรูป ๔ = อุปจยะ สันตติ ชรตา อนิจจตา

รูปปรหมัตถ์

ปสาทสงฆาตํ ปญจวิธมปิ อชฌตตรูปํ นาม, อิตรํ พาหิรรูปํ
ปสาทหทยสงฆาตํ ฉพพิธมปิ วตถุรูปํ นาม, อิตรํ อวตถุรูปํ
ปสาทวิญญตติ สตตวิธมปิ ทวารรูปํ นาม, อิตรํ อทวารรูปํ
ปสาทภาวชีวิตสงฆาตํ อญฐวิธมปิ อินทริยรูปํ นาม, อิตรํ อนินทริยรูปํ
ปสาทวิสยสงฆาตํ ทวาทสวิธมปิ โอฟาริกรูปํ สนติเกรูปํ
สปปปฏิฆรูปญ, อิตรํ สุขุมรูปํ ทูเรรูปํ อปปปฏิฆรูปญ
วณโณ คนโธ รโส โอชา ภูตจตุกกกญเจติ อญฐวิธมปิ อวินิพโกครูปํ,
อิตรํ วินิพโกครูปํ

รูปปรหมัตถ์

กมฺมํ จิตฺตํ อุตฺตํ อาหาโร เจติ
จิตฺตาริ รูปสมุฏฐานานิ นาม

รูปปรหมัตถ์

ยงฺกิลฺลจึ ราหุล อชฺฌตฺตํ ปจฺจตฺตํ กกฺขฬํ ขริคตํ อุปาทีนฺนํ.
เสยฺยถึทํ, เกสา โลมา นขา ทนฺตา ตโจ, มํสํ นหารู อฏฺฐิ
อฏฺฐิมิลฺลํ วกฺกํ, หทยํ ยกนํ กิลฺลสมกํ ปิฬกํ ปปฺผาสํ,
อนฺตํ อนฺตคฺคณํ อุทริยํ กรีสํ, ยํ วา ปนฺณณมฺปิ กิลฺลจึ
อชฺฌตฺตํ ปจฺจตฺตํ กกฺขฬํ ขริคตํ อุปาทีนฺนํ;
อโย วุจฺจติ ราหุล อชฺฌตฺติกา **ปจฺวีธาตุ.**
ยา เจว โข ปน อชฺฌตฺติกา ปจฺวีธาตุ,
ยา จ พาหิรา ปจฺวีธาตุ, ปจฺวีธาตุเรเวสา.

(ม.ม. ๑๓/๑๑๔ มหาราหุโลวาทสูตร)

รูปปรหมัตถ์

ยัม อชฌมตตัม ปจจตตัม อาโป อาโปคตัม อูปาทินนัม.
เสยฺยถัม, ปีตตัม เสมมัม ปุพฺโพน โลหิตัม เสโท เมโท,
อสุสุ วสา เขโพน สิงฆาณิกา ลลิกา มุตตัม, ยัม วา
ปนณณมปิ กิณฺจิ อชฌมตตัม ปจจตตัม อาโป อาโปคตัม อูปาทินนัม;
อัยม วุจฺจติ ราหุล อชฌมตติกา **อาโปธาทู.**
ยา เจว โข ปน อชฌมตติกา อาโปธาทู,
ยา จ พาหิรา อาโปธาทู, อาโปธาทูเรเวสา.

(ม.ม. ๑๓/๑๑๔ มหाराหุโลวาทสูตร)

รูปปรหมัตถ์

ยัม อชฌมตฺตัม ปจฺจตฺตัม เตโช เตโชคตัม อุปาทินฺนํ. เสยฺยถิํ,
เยน จ สนฺตปฺปติ, เยน จ ชีริยติ, เยน จ ปริทฺยหติ,
เยน จ อสิตปีตขายิตสายิตํ สมฺมา ปริณามํ คจฺฉติ, ยัม วา
ปนฺนณฺณมฺปิ กิณฺจิ อชฌมตฺตัม ปจฺจตฺตัม เตโช เตโชคตัม อุปาทินฺนํ;
อัยมํ วุจฺจติ ราชุฬ อชฌมตฺตिका เตโชธาตุ.
ยา เจว โข ปนฺน อชฌมตฺตिका เตโชธาตุ,
ยา จ พาหิรา เตโชธาตุ, เตโชธาตุเรเวสา.

(ม.ม. ๑๓/๑๑๖ มหाराหุโลวาทสูตร)

รูปปรหมัตถ์

ยัม อชฌมตฺตัม ปจฺจตฺตัม วาโย วาโยคตัม อุปาทินฺนํ. เสยฺยถิํ,
อุทฺธงฺคมา วาตา, อโธคมา วาตา, กุจฺฉิสยา วาตา,
โกฏฺฐสยา วาตา, องฺคมงฺคานุสาริโน วาตา,
อสุสาโส ปสุสาโส อิติ, ยัม วา ปนญญมปิ กิณฺจ
อชฌมตฺตัม ปจฺจตฺตัม วาโย วาโยคตัม อุปาทินฺนํ;
อยัม วุจฺจติ ราชูล อชฌมตฺติกา **วาโยธาทู.**
ยา เจว โข ปน อชฌมตฺติกา วาโยธาทู,
ยา จ พาหิรา วาโยธาทู, วาโยธาทูเรเวสา.

(ม.ม. ๑๓/๑๑๗ มหาราหุโลวาทสูตร)

รูปปรหมัตถ์

ยัม อชฌมตตัม ปจฺจตตัม อากาสํ อากาสคตัม อุปาทินฺนํ. เสยฺยถิทํ,
กณฺณจฺฉิทํ นาสจฺฉิทํ มุขทวารํ, เยน จ อสิตปีตขายิตสายิตํ
อชฺโณหฺรติ, ยตถ จ อสิตปีตขายิตสายิตํ สนฺติฏฺฐติ,
เยน จ อสิตปีตขายิตสายิตํ อโรภาคา นิกฺขมฺติ, ยัม วา
ปนฺนณฺมปิ กิณฺจิ อชฌมตตัม ปจฺจตตัม อากาสํ อากาสคตัม
อหฺมํ อหฺมคตัม วิวรํ วิวรคตัม อสมฺมุจฺจํ มํสโลหิตฺเทหิ อุปาทินฺนํ;
อโย วุจฺจติ ราชูล อชฌมตฺติกา **อากาสธาตุ**. ยา เจว โข ปน อชฌมตฺติกา
อากาสธาตุ, ยา จ พาหิรา อากาสธาตุ, อากาสธาตุเรเวสา.

(ม.ม. ๑๓/๑๑๘ มหाराหุโลวาทสูตร)

รูปปรหมัตถ์

ตัม “เนตัม มม, เนโสหมสมิ, น เมโส อตตะตา”ติ
เอวเมตัม ยถาภูตัม สมมปปญญาย ทญฺจพพํ.
เอวเมตัม ยถาภูตัม สมมปปญญาย ทิสฺวา
อากาสธาทูยา นีพพินฺหติ,
อากาสธาทูยา จิตฺตัม วิราเชติ.
(ม.ม. ๑๓/๑๑๘ มหาราหุโลวาทสูตร)

รูปปรหมัตถ

อิธ ภิกขเว ภิกขุ

จกขุญจ ปชานาติ, รูปเป จ ปชานาติ,

ยญจ ตทุภยํ ปฏิจจ อุปปชชติ สลโณชนํ,

ตญจ ปชานาติ;

(ที.ม. ๑๐/๓๘๔ มหาสติปัฏฐานสูตร)

รูปปรหมัตถ์

โสดนฺจ ปชานาติ, สทฺเท จ ปชานาติ...

ฌานนฺจ ปชานาติ, คนฺเธ จ ปชานาติ...

ชีวหฺนฺจ ปชานาติ, รเส จ ปชานาติ...

กายนฺจ ปชานาติ, โผฏฺฐพฺเพ จ ปชานาติ...

มนนฺจ ปชานาติ, ธมฺเม จ ปชานาติ...

(ที.ม. ๑๐/๓๘๔ มหาสติปัฏฐานสูตร)

รูปปรหมัตถ

ตตถ กตม สพพ รุป. จตตารอ จ มหาภูตา
จตุณน จ มหาภูตานน อุปาทาย รุป; อิท วุจจติ สพพ รุป.
สพพ รุป น เหตุ อเหตุก เหตุวิปปยุตต สปปจจย
สงขต รุป โลกีย สาสว สลโณชนีย คนณีย โอชนีย
โยคณีย นีวรณีย ปรามภูจ อุปาทานีย สกิลลสิก
อพยยากต อนารมมณ อเจตสิก จิตตวิปปยุตต
เนววิปากนวิปากธมมธมม อสงกิลลิจสงกิลลสิก

(อภ.ส. ๓๔/๕๘๔)

รูปปรมัตถ์

นสวิตกกสวิจารณ์ นอวิตกกวิจารณ์ อวิตกกวิจารณ์

นปิติสหคตํ นสุขสหคตํ **นอุเปกขาสหคตํ**

เนวทสฺสเนนนภาวนายปหาตพฺพํ

เนวทสฺสเนนนภาวนายปหาตพฺพเหตุกํ

เนว อัจยคามินอปจยคามิ เนวเสกขนาเสกขํ

ปริตฺตํ กามาวจรํ นรูปาวจรํ นอรูปาวจรํ ปริยาปนฺนํ

โนอปริยาปนฺนํ อนียตํ อนิยุยานิกํ อุปฺปนฺนํ

ฉหิ วิญญาเณหิ วิญญेยฺยํ อนิจฺจํ ชราภิกฺขุตํ.

(อภ.สํ. ๓๔/๕๘๔)

รูปปรหมัตถ์

ทวิเธน รูปสงคโห.

อตถิ รูปิ อุปาธา, อตถิ รูปิ โน อุปาธา.

อตถิ รูปิ อุปาทินนํ, อตถิ รูปิ อนูปาทินนํ.

อตถิ รูปิ อุปาทินนูปาทานियํ, อตถิ รูปิ อนูปาทินนูปาทานियํ.

อตถิ รูปิ สนิทสสนํ, อตถิ รูปิ อนิทสสนํ.

อตถิ รูปิ สปปภฺมิ, อตถิ รูปิ อปปภฺมิ.

อตถิ รูปิ อินฺทริยํ, อตถิ รูปิ น อินฺทริยํ.

อตถิ รูปิ มหาภูตํ, อตถิ รูปิ น มหาภูตํ.

รูปปรหมัตถ์

อตถิ รูปํ วิญญตติ, อตถิ รูปํ น วิญญตติ.

อตถิ รูปํ จิตตสมุฏฐานํ, อตถิ รูปํ น จิตตสมุฏฐานํ.

อตถิ รูปํ จิตตสหภู, อตถิ รูปํ น จิตตสหภู.

อตถิ รูปํ จิตตานุปริวตติ, อตถิ รูปํ น จิตตานุปริวตติ.

อตถิ รูปํ อชฌตติกํ, อตถิ รูปํ พาหิรํ.

อตถิ รูปํ โอสฬาริกํ, อตถิ รูปํ สุขุมํ.

อตถิ รูปํ ทูเร, อตถิ รูปํ สนตติเก.

(อภิ.สํ. ๓๔/๕๘๔)

รูปปรหมัตถ์

[๖๔๖] กตมนต์ รูป โน อุปาทา. โฉฏฐพพายตน์ อาโปธาตุ.

[๖๔๗] กตมนต์ รูป **โฉฏฐพพายตน์**. ปจวีธาตุ เตโชธาตุ วาโยธาตุ,
กกขฬิ มุทุกั สณห์ ผรุสั สุขสมผสสั ทุกขสมผสสั ครุกั ลหุกั;
ยั โฉฏฐพพั อนิทสสนั สปปภูมึ กาเยน อนิทสสเนน
สปปภูมเณน ผุสึ วา, ผุสตี วา, ผุสิสสตี วา, ผุเส วา;
โฉฏฐพโพเปโส โฉฏฐพพายตน์เปตัง โฉฏฐพพธาตุเปสา;
อิทนต์ รูป โฉฏฐพพายตน์.

(อภ.สั. ๓๔)

รูปปรหมัตถ

[๖๔๘] กตมนุตัม รุป โผฏฐพพายตณัม. ปจวีธาทุ เตโชธาทุ วาโยธาทุ,
กกขฬัม มุทุกัม สณ्हัม ผรุสํ สุขสมผสสํ ทุกขสมผสสํ ครุกัม ลหุกัม;
ยมหิ โผฏฐพพมหิ อนิทสสนมหิ สปปฏฐมมหิ กาโย อนิทสสโน
สปปฏฐโฆ ปฏฐิหณณิ วา, ปฏฐิหณณติ วา, ปฏฐิหณณิสสติ วา,
ปฏฐิหณณเ วา; โผฏฐพโพเปโส โผฏฐพพายตณัมเปตัม
โผฏฐพพธาทุเปสา; อิทนุตัม รุป โผฏฐพพายตณัม.

(อภ.ส. ๓๔)

รูปปรหมัตถ์

[๖๔๙] กตมนุตัม รุปัม โผฏฐัพพะพายัตถัม. ปจวีธาทุ เตโชธาทุ วาโยธาทุ,
กกขฬัม มุทุกัม สณ्हัม ผรุสฺสํ สุขสมมผลสฺสํ ทุกขสมมผลสฺสํ ครุฑกัม ลหุกัม;
โย โผฏฐัพพะโพ อนิทสฺสนโน สปปปฏิโฆ กายมहि อนิทสฺสนมहि
สปปปฏิฆมहि ปฏิหณณิ วา, ปฏิหณณติ วา, ปฏิหณณิสฺสติ วา,
ปฏิหณณเณ วา; โผฏฐัพพะโพเปโส โผฏฐัพพะพายัตถัมเปตัม
โผฏฐัพพะธาทุเปเสา; อิทนุตัม รุปัม โผฏฐัพพะพายัตถัม.

(อภ.สํ. ๓๔)

รูปปรหมัตถ์

[๒๕๐] กตมนุตัม รุปัม โผฏฐัพพายตณัม. ปจวีธาตุ เตโชธาตุ วาโยธาตุ,
กกขัม มุทุกัม สณ्हัม ผรุสํ สุขสมมสฺสํ ทุกขสมมสฺสํ ครุกัม ลหุกัม;
ยัม โผฏฐัพพัม อารพฺภ กายัม นิสฺสาย กายสมมสฺสโส อุปฺปชฺชិ วา,
อุปฺปชฺชติ วา, อุปฺปชฺชิสฺสติ วา, อุปฺปชฺเช วา; ฯเปฯ
ยัม โผฏฐัพพัม อารพฺภ กายัม นิสฺสาย กายสมมสฺสชา เวทนา ฯเปฯ
สญฺญา ฯเปฯ เจตนา ฯเปฯ กายวิญฺญาณํ อุปฺปชฺชิ วา,
อุปฺปชฺชติ วา, อุปฺปชฺชิสฺสติ วา, อุปฺปชฺเช วา;

(อภี.สํ. ๓๔/๕๘๔)

รูปปรหมัตถ์

[๒๕๑] กตมมุตํ รูปํ อาโปธาทุ.

ยํ อาโป อาโปคตํ, สีเนโห สีเนหคตํ

พณฺธนตฺตํ รูปสฺส; อิทนฺตํ รูปํ อาโปธาทุ.

(อภ.สํ. ๓๔)

รูปปรหมัตถ

[๕๙๕] กตมนตํ รุปํ อุปาทา. จกขายตณํ โสตายตณํ
ฆานายตณํ ชิวหายตณํ กายายตณํ, รูปายตณํ สททายตณํ
คนธายตณํ รสายตณํ, อิตถินทริยํ ปุริสินทริยํ ชีวิตินทริยํ,
กายวิญญตติ วจวิญญตติ, อากาสธาตุ, รูปสส ลหุตา
รูปสส มุทุตา รูปสส กมมญญตา, รูปสส อุปจโย
รูปสส สนตติ, รูปสส ชรตา รูปสส อนิจจตา;
กพฬิกาโร อาหาโร.

(อภ.ส. ๓๔)

รูปปรหมัตถ์

ยํ รูปํ นิสสํสาเย มโนธาทุ จ มโนวิญญานธาทุ จ วตฺตํนํติ,
ตํ รูปํ มโนธาทุยา จ มโนวิญญานธาทุยา จ ตํสมปยุตฺตกานญจ
ธมฺมานํ นิสฺสยปจฺจเยน ปจฺจโย.

(อภิป. ๔๐/๘)

รูปปรหมัตถ์

[๕๙๖] กตมนุตม์ **รูป จกขายตน์**. ยัม จกขุ จตุนนัม มหาภูตานัน
อุปาทาย ปสาโท อตตภาวปริยาปนโน อนิทสฺสโน สปปฏฺฐิโฆ,
เยน จกขุณา อนิทสฺสเนน สปปฏฺฐิเฆน รูป สนิทสฺสนัม สปปฏฺฐิฬ
ปสฺสี วา, ปสฺสตี วา, ปสฺสิสฺสตี วา, ปสฺเส วา;
จกขุเปตฺติ จกขายตน์เปตฺติ จกขุธาตูปเสสา จกขุขุทริยเปตฺติ
โลโกเปโส ทวารูปเสสา สมุทฺโทเปโส ปณฺฑรเปตฺติ เขตฺตเปตฺติ
วตฺถุเปตฺติ เนตฺตเปตฺติ นยน์เปตฺติ โอริมนฺตึรเปตฺติ สุณฺโณ คาโมเปโส;
อิทฺตํ รูป จกขายตน์...

(อภ.สํ. ๓๔)

รูปปรหมัตถ์

[๒๐๐] กตมนุตม์ **รูป โสตายตนํ**. ยัม โสตัม จตุนนํ มหาภูตานํ
อุปาทาย ปสาโท อตฺตภาวปริยาปนโน อนิทสฺสนโน สปปภฺวิโฆ,
เยน โสเตน อนิทสฺสเนน สปปภฺวิเฆน สททํ อนิทสฺสนํ สปปภฺวิหํ
สุณฺนิ วา, สุณฺนาติ วา, สุณฺนิสฺสตี วา, สุณฺเณ วา;
โสตัมเปตฺตํ โสตายตนัมเปตฺตํ โสตธาตูปเสสา โสตินุทฺริยัมเปตฺตํ โลโกเปโส
ทวาราราเปเสสา สมุทฺโทเปโส ปณฺฑรัมเปตฺตํ เขตฺตัมเปตฺตํ วตฺถัมเปตฺตํ
โอริมนฺตีมเปตฺตํ สุณฺโณ คาโมเปโส; อิทนฺตัม รูป โสตายตนํ.

(อภ.สํ. ๓๔)

รูปปรมัตถ์

กกุขฬตตลกขณ **ปถวีธาตุ**

ปติฏฐาณรสา สมปฏิจจอนปจจุปฏฐาณา.

เตโชธาตุ อุณฺหตตตลกขณ

ปริปาจนรสา มทฺทวานุบุปทานปจจุปฏฐาณา.

วาโยธาตุ วิตถมฺภนลลกขณ

สมุทีรณรสา อภินีหารปจจุปฏฐาณา.

เอเกกา เจตถ เสสตตยปทฏฐาณาติ เวทิตพฺพา.

(อ.อัฐฐสาลินี.)

รูปปรมัตถ์

รูปาภิขมาตารหฤตปปสาทลภขณ

ทฏฐักามตานิทานกมมสมุฏฐานฤตปปสาทลภขณ วา

จกขุ,

รูปเปสุ อาวิณณนรส

จกขุวิณณานสส อาธารภาวปจจุปฏฐาน

ทฏฐักามตานิทานกมมชฤตปทฏฐาน.

(อ.อัฐสาสินี.)

รูปปรมัตถ์

สหุทาภิฆาตารหฺนุตปฺปสาทลกฺขณํ

โสตุกามตานิทานกมฺมสมุฏฺฐานฺนุตปฺปสาทลกฺขณํ วา
โสत्,

สหุเทสุ อาวิญฺจนรสํ

โสตวิญฺญาณสฺส อาธารภาวปจฺจุปฺปฺphanํ

โสตุกามตานิทานกมฺมชฺนุตปทฺhanํ.

(อ.อัฐฐสาลินี.)

รูปปรมัตถ์

จกขุปฏีหนนลกขณํ **รูป**

จกขุวิญญาณสฺส วิสยภาวรสํ

ตสฺเสว โคจรปจฺจุปฏฺฐาณํ

จตุมหากูตปทฏฺฐาณํ.

โสตปฏีหนนลกขโณ **สทฺโท**

โสตวิญญาณสฺส วิสยภาวรโส

ตสฺเสว โคจรปจฺจุปฏฺฐาโน.

(อ.อัฐฐสาลินี.)

สวัสดีครับ